

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНДИКАТОРІВ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Розглянуто характеристику індикаторів сталого економічного розвитку регіону, визначено сталості регіонального розвитку, запровадженню концепції сталого розвитку в Україні.

Ключові слова: сталий розвиток, сталий економічний розвиток, індикатор сталого економічного розвитку, сталий розвиток регіону.

The article concerns the description of indicators for sustainable regional economic development, determining the sustainability of regional development, the introduction of sustainable development in Ukraine.

Key words: sustainable development, sustainable economic development, indicators of sustainable economic development, sustainable development of the region.

Забезпечення дійсної сталості позитивних суспільних трансформацій, стійкості економічного зростання та розвитку потребує побудови суспільного консенсусу навколо основоположних складових організаційно-економічного механізму, який забезпечуватиме легітимність і дієвість державної політики. Такий консенсус можливо сформуванати лише в разі практичного нарощення економічного потенціалу в першу чергу на регіональному рівні.

Проблеми теоретичних засад економічного розвитку, сталого економічного розвитку регіону знаходяться в полі зору вітчизняних науковців у галузі державного управління. Зокрема цим науковим проблемам присвячено праці В. Бабаєва, В. Бакуменка, В. Бодрова, А. Дегтяра, М. Корецького, О. Коротич, В. Куйбіди, Ю. Куца, М. Латиніна, Т. Лозинської, В. Мамонової, В. Мартиненка та ін.

Економічні дослідження не можуть обходитися без статистичних даних, а також без статистичних показників, суспільні науки оперують цілими системами індикаторів.

Поняття індикатор в економіці має чимало тлумачень. Найпоширеніше – це визначення індикатора як те саме, що і показник, оскільки “indicator” у перекладі з англійської та латини – показник. Індикатор орієнтований економічний показник, вимірювання, що дає змогу певною мірою передбачити, в якому напрямі слід очікувати розвиток економічних процесів [2, с. 176].

Індикатором соціально-економічного стану регіону є числова статистична інформація про відхилення поточного значення показника, що оцінює стан регіону, від базового значення цього показника.

Індикатори соціально-економічного стану та розвитку регіону дозволяють системі статистичного моніторингу вирішувати такі завдання:

- визначення місця регіону і його ролі в минулому та майбутньому (індикативному) розвитку господарського комплексу;
- створення підстави для однозначної оцінки ефективності господарювання в регіонах;
- бути базою для оцінки використання факторів розвитку господарського потенціалу;
- описання стану регіональної економіки і стану економіки, яка виходить за межі даного регіону.
- У цілому система статистичного моніторингу з її показниками-індикаторами має пов'язуватись з напрямками регіональної політики, які в концентрованому вигляді зводяться до такого:
 - необхідність міжрегіонального вирівнювання рівня душевого споживання, або життєвого рівня населення, що проживає в регіоні;
 - необхідність збільшення доходу в розрахунку на душу населення, що сприяє зростанню рівня споживання.

На кінець 1989 р. налічувалося понад 30 визначень сталого розвитку [8]. Наприклад, Вільна енциклопедія “сталий розвиток” трактує як офіційний український відповідник англійського терміну sustainable development”, дослівний переклад якого з урахуванням контексту може бути “життєздатний розвиток”, “самопідтримуваний розвиток”, інколи тлумачать як всебічно збалансований розвиток. За визначенням [Комісії ООН зі сталого розвитку](#), його мета – задовольняти потреби сучасного [суспільства](#), не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Теорія сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання, яка ігнорує екологічну небезпеку від розвитку за екстенсивною моделлю [6].

Але найбільш визнаним, вважає А. Урсул, те, що викладено в доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку ООН (“комісії Брундтланд”): “Сталим є такий розвиток, який задовольняє потребам теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби” [7, с. 35]. Це визначення стосується, перш за все, економічного і екологічного аспектів сталості.

У дослідженнях з питань розвитку суспільства останнім часом чітко позначились два різні підходи

щодо досягнення стану сталого розвитку і його підтримки, а саме:

- сталий розвиток має починатися та підтримуватися на рівні територіальної громади; глобальна сталість визначається сукупністю показників сталого розвитку громад світу;
- забезпечення сталого розвитку здійснюється по-вертикалі, що починається з населеного пункту і сягає глобального (світового) рівня [5].

Досліджуючи напрями запровадження концепції сталого розвитку в Україні, доцільно, на нашу думку, застосувати обидва підходи. Так, при безпосередньому розгляді громад та їх добробуту можна реалізувати перший підхід, при визначенні інструментів державного управління сталим розвитком адміністративно-територіальних одиниць – другий.

Такий розподіл диктується як сучасними тенденціями децентралізації влади, так із функціональним розвитком місцевого самоврядування. Наприклад, Б. Гурне відносить до головних сфер державного управління поліцію, правосуддя, оборону, дипломатію, грошову емісію, створення економічної інфраструктури та виділяє їх спільною ознакою забезпечення колективних потреб населення, тобто в тому випадку, коли вони стосуються усього суспільства [1, с. 19–21]. Решта – залишається органам місцевого самоврядування.

Щодо ролі державного управління стосовно розв'язання проблеми сталого розвитку можна погодитися з таким: перший підхід є зручним для органів місцевого самоврядування; він дозволяє застосувати необхідні механізми управління, що сприятимуть розвитку окремого населеного пункту (зокрема міста) та зростанню добробуту громади. Другий підхід передбачає запровадження органами державної влади національного та регіонального моніторингу, а також розробки відповідних програм розвитку [5, с. 6–7].

Сучасні пріоритети розвинутих країни світу, зокрема Європейського Союзу, Швейцарії, Японії, Канади, США стосовно сталого розвитку містять прагнення щодо забезпечення добробуту людей, через запровадження принципу соціальної справедливості.

Управління соціально-економічним розвитком таких країн тісно пов'язане з вирішенням проблеми споживання природних ресурсів. Тобто сучасний розвиток обмежується не спроможністю придбати вугілля або метал, а залишками цих ресурсів, способом їх переробки та споживання. У розвинутих країнах прогрес стримується не потужністю та якістю насосів, а виснаженням водоносних прошарків; не потужністю деревопереробної промисловості, а зникненням лісів та ін. У країнах, що розвиваються, спостерігається інша ситуація, коли головним чинником розвитку залишається створений людиною капітал. Недостатнє усвідомлення цієї відмінності унеможливує гармонізацію показників соціально-економічного розвитку України та, наприклад, країн ЄС і сприяє повільному наближенню територіальних громад у першій до меж зростання та поглиблення кризових явищ.

У країнах Європейського Союзу можна виділити такі тенденції щодо забезпечення сталого розвитку на рівні громад:

- диверсифікація економіки;
- замикання зв'язків у ланцюжку виробництво-споживання в межах населеного пункту;
- зонування території за функціональним призначенням;
- розвиток партнерських зв'язків з сусідніми населеними пунктами щодо спільно виробництва продуктів харчування, сировини і переробки відходів;
- забезпечення нульового природного приросту населення;
- автономізація громад та їх кооперація [5, с. 27].

При реалізації регіональної політики в зазначених напрямках супроводжується виробленням місцевих стандартів, при цьому дотримання національних або наднаціональних гігієнічних, соціальних та екологічних нормативів є невід'ємним елементом регіонального управління.

На регіональному рівні концепція сталого розвитку конкретизується за трьома напрямами: соціальному, економічному, екологічному.

Сталий соціальний розвиток Харківської області передбачає реалізацію таких пріоритетних напрямів:

- поліпшення демографічної ситуації та розвиток кластеру охорони здоров'я;
- скорочення диференціації доходів населення і реорганізація системи захисту його незахищених верств;
- поліпшення якості житлових послуг і реформування кластеру підприємств житлово-комунального господарства.

Сталий економічний розвиток Харківської області включає в себе такі пріоритетні напрямки:

- відновлення кластеру з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції та випуску продуктів харчування;
- підвищення енергозабезпечення та енергозбереження в різних галузях економіки регіону;
- формування інноваційних кластерів економіки знань;
- транскордонне українсько-російське співробітництво в рамках євро регіону “Слобожанщина”;
- випереджаючий розвиток інфраструктури і проведення Євро-2012.

Сталий екологічний розвиток Харківської області включає в себе такі пріоритетні напрямки:

- комплексна утилізація і переробка відходів;
- поліпшення екологічної ситуації [4].

Під індикаторами сталого розвитку розуміють показники, які використовуються для оцінювання якості

життя людей, впливу людської діяльності на стан довкілля і здоров'я людей [3, с. 67–72].

Під індикаторами стійкого економічного розвитку регіону розуміємо розробку заходів щодо зміни якісних економічних характеристик регіону, при цьому найважливішими елементами є пошук ринкових нововведень і вдосконалення управління регіоном. Чинники і компоненти стійкого економічного розвитку вимагають своїх кількісних і якісних оцінок-індикаторів. Індикатори стійкого економічного розвитку – це ключові цифрові показники економічного розвитку регіону, що відображають тенденції його розвитку і впливу різних чинників на стійкість. Індикатори стійкості відіграють значну роль при виборі і формуванні стратегії розвитку й оцінки результатів її реалізації.

Соціально-економічна статистика розглядає економічні явища в тісному взаємозв'язку із соціальними процесами, і ті ж самі показники можуть бути використані для аналізу як економічних, так і соціальних аспектів.

На нашу думку, важливою особливістю соціально-економічної статистики є її системний підхід до вивчення економіки, що припускає розробку системи показників і охоплює основні види соціально-економічної діяльності та аспекти соціально-економічного процесу. Системний характер соціально-економічної статистики має на увазі погодженість між різними показниками, використовуваними для опису й аналізу різних, але взаємозалежних аспектів економічного процесу.

Для визначення статистичних показників необхідно, насамперед, ідентифікувати ті явища й процеси в економіці, які підлягають вивченню, а також з'ясувати їхню сутність.

Основний етап обчислення показників – розробка методології визначення їхнього складу, тобто елементів, які повинні бути охоплені тією або іншою системою показників.

Під терміном “система показників” розуміється система взаємозалежних і взаємопогоджуваних показників, що характеризують основні аспекти соціально-економічних процесів.

Система показників економічної статистики повинна відповідати певним вимогам, щоб була можливість проводити опис і аналіз економічного розвитку. По-перше, вона повинна мати всеохопний характер. Це означає, що спостереженням повинні бути охоплені всі господарюючі суб'єкти, всі види економічних операцій, які вони виконують. По-друге, показники системи, що стосуються різних аспектів економічного процесу, повинні бути методологічно погоджені.

Із цього можна зробити висновок, що статистичні показники – це сукупність показників, які характеризують багатовимірну категорію соціально-економічного процесу.

Статистичні індикатори застосовуються у двох формах:

– статистичні показники виступають як індикатори;

– показники зі статистичних індикаторів, що слугують для визначення наявності або вимірювання досліджуваного.

Система статистичних показників використовується для характеристики певних категорій. Основною категорією оцінки та вибору показника є ступінь його інформативності, яка виявляється в можливості моделі розрахунку цього показника.

Модель розрахунку відображає сутність оцінювання та обґрунтування висновків. Певна система статистичних показників, що описує соціально-економічний предмет, є своєрідною операційною моделлю, яка фіксує його стан і тенденцію розвитку. Вона будується на базі концептуальної сутнісної моделі об'єкта, на принципах дослідження, прийнятих у конкретній науці. Перелік показників, що характеризує об'єкт дослідження, обирає той індикатор, який є більш чутливим і має більшу розрахункову здатність.

Далі виступають окремі статистичні показники, які характеризують вияви досліджування – індикаторні поняття. Індикаторні поняття – це соціально-економічна категорія, яка свідчить про якісний рівень розвитку. Система показників розглядається з точки зору чотирьох соціально-економічних аспектів: економічний, екологічний, міжнародний та інформаційний.

Економічний аспект передбачає оптимальне поєднання державної, корпоративної, приватної та муніципальної власності, функціонування змішаної економіки, наявність сукупних ринків (товарів і послуг, капіталів, цінних паперів, нерухомості, робочої сили тощо); конкурентне середовище та антимонопольне законодавство, засоби стимулювання суспільно корисної діяльності.

Надзвичайно розгалуженим є екологічний аспект сталого економічного зростання. Ним охоплюється забезпечення коеволюції суспільства і природи, людини і біосфери, відновлення гармонії між ними; створення реальних можливостей не лише для нинішнього, а й для майбутніх поколінь задоволення своїх основних життєвих потреб; здійснення теоретичних досліджень і розробка практичних методів ефективного використання природних ресурсів; розгортання маловідходних і безвідходних технологій, широке впровадження біотехнологій; поступовий перехід від енергетики органічного палива до альтернативної енергетики, що ґрунтується на використанні відновлюваних джерел енергії; цілеспрямоване екологічне виховання населення.

Міжнародний аспект декларує відомі принципи міжнародного права у сфері міжнародних відносин, а саме: боротьбу за мир, запобігання новій світовій війні та регіональним конфліктам, вирішення будь-яких суперечок мирними політичними засобами; розвиток усебічного співробітництва, широка кооперація між країнами і народами в різноманітних галузях економіки, науки і техніки.

Інформаційний аспект програми сталого економічного зростання спрямований на матеріалізацію досягнень науки, широку інформатизацію суспільства, масове застосування електронних засобів зв'язку та

обміну інформацією.

Базовий набір індикаторів сталого економічного розвитку поділяють на три основні групи: соціальні; економічні; екологічні.

Соціальні індикатори можна об'єднати в п'ять агрегованих блоків: боротьба з бідністю, демографічна динаміка, сприяння освіті, підготовці кадрів і поінформованості суспільства, захист здоров'я населення, сприяння стійкому розвитку поселень.

Головні економічні індикатори можна об'єднати в шість груп: виробничо-економічні; структурні; фінансові; інвестиційні; зовнішньоекономічної діяльності; науково-технічного потенціалу.

Таким чином, сукупність індикаторів сталого економічного зростання дає цілісне уявлення про кількісні характеристики даної концепції та про реальне становище, яке склалось щодо її втілення в окремих державах світового співтовариства. Поняття економічного розвитку взаємозалежно з поняттям економічного зростання. Тому в подальших дослідженнях слід проаналізувати підходи та типи економічного зростання на регіональному рівні в контексті концепції сталого розвитку .

Література:

1. *Гурне Б.* Державне управління / Б. Гурне ; пер. з фр. В. Шовкуна. – К. : Основи, 1993 – 165 с.
2. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Р. С. Дяків, А. В. Бохан та ін. ; за ред. Р. Дяківа. – К. : МЕФ, 2004. – 704 с.
3. Основи стійкого розвитку : [навч. посіб.] / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2005. – 654 с.
4. *Сапронов Ю.* Сталый розвиток регіону необхідно розглядати як гармонійний розвиток соціальної, економічної та екологічної складових / Ю. Сапронов. – Режим доступу : <http://kharkivoda.gov.ua/>
5. Сталый розвиток територіальної громади: управлінський аспект : [монографія] // за ред. Ю. О. Куца, В. В. Мамонової. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2008. – 335 с.
6. Сталый розвиток // Вікіпедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/BA>
7. *Урсул А. Д.* Переход России к устойчивому развитию. Ноосферная стратегия / А. Д. Урсул. – М. : ИД “Ноосфера”, 1998. – 500 с.
8. *Pezzey John.* Definitions of Sustainability. UK CEED Discussion Paper. UK CEED. –John Pezzey. – London, 1989. – № 9. – Aug.

Надійшла до редколегії 30.11.2010 р.